

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 1148 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umriqov, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent
Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasida professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasida dotsenti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxiizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrorov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlanlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	

Turizm sektorida milliy hunarmadchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	
Turizmga innovatsion texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari.....	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari.....	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan.....	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoira Azimovna , kafedra professori	
Mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni.....	164
Ibragimov G'ayrat Ablaqulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi.....	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri.....	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari.....	186
Burxanov Aktam Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid.....	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orqali turizm industriyasini rivojlantirish usullari.....	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti.....	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati.....	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari.....	221
Abdutarapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance.....	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari.....	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari.....	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari.....	253
Boyyigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari.....	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni.....	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	

Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...	269
G'anibayev Ilxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	284
M. Samiyeva , kafedra assisenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	
Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tatqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан	340
Усманов Фаррух Обитхонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi; Sindarov Fazliddin Kaxramonovich , kafedra assistenti	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	

Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f.d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinov , doktorant	
Erkin iqtisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодиқова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasurova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолиддин угли , магистр	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Ноди́ра Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолиддин Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f.n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlari	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otobek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlari	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	

O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
Markaziy Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi.....	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyorov Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari.....	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'rni va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhkomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoira Shukurullaevna , katta o'qituvchi	
Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeвна , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashtirish va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	

Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari...	683
Shaniyazova Zamira Oralbayevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish	709
Ishaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	
Korxonalar moliyaviy tahlilining ahamiyati	714
Karimov Eminjon Gapardjonovich , doktorant	
Рекреация как основа духовно-культурного возрождения нации и социально-экономического развития страны	716
Алимова Гузал Алишеровна , Доктор философии (PhD) по экономическим наукам	
Развитие тепличного плодовоовощеводства и создание в отрасли цепочки добавленной стоимости Республики Узбекистан.....	722
Дурманов Акмал Шаймарданович , PhD, доцент кафедры	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirishning innovatsion usullari.....	734
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li , DSc, mustaqil izlanuvchi	
Роль виртуальных банков в развитии экономики Узбекистане.....	738
Каримов Нарбой Ганиевич , доктор экономических наук; Ниязметов Мансур Рустамович	
Xotin-qizlarni ish bilan ta'minlashga ko'maklashish imkoniyatlari	742
Xayitov Abdimannon Buxarovich , iqtisod fanlari nomzodi	
Maxsus iqtisodiy zonalar: mazmun-mohiyati, ulardagi investitsiya muhitini yaxshilash	748
Ja'sur Umirzoqov Artiqboy o'g'li , PhD, dotsent	
Современные тенденции формирования системы критериев рабочих мест в условиях экологизации экономики	754
Ходжаева Нодирахон Абдурашидовна , PhD, профессор	
Yangi O'zbekistonda xizmatlar sohasi – mamlakat taraqqiyotining drayveri	760
Yusupov Muxamadamin , kafedra dotsenti	
Oliy ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlarning zarurati	767
Anvar Bazarbayevich Gafurov , PhD (i.f.f.d)	
Kichik sanoat zonalaridagi korxonalar raqobatbardoshligini oshirish.....	774
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	778
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Tibbiy sug'urtada innovatsiyalar va IT-texnologiyalarning qo'llanilishi	784
Xalikulova Gulzada Tadjimuratovna , PhD, kafedra dotsenti	
Improvement of Scientific Methodological Bases of Innovative Management of Higher Education Institutions.	789
Gafurova Dilshoda , PhD	
Leveraging Public-Private Partnerships for Strategic Investment Financing	793
Yakubova Samira , PhD	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida banklarning o'rni.....	797
Adilova Zohida Ikromjonovna	
Turistik resurslarning salohiyatdan samarali foydalanishning nazariy asoslari	801
Alimardonova Zebuniso Mamarajabovna , mustaqil izlanuvchi	
Respublikamizda qimmatli qog'ozlar bozorini raqamlashtirishning o'ziga xos jihatlari	805
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Исследование алюминиевого порошка как строительный материал	809
Шарипова Мадина Конгратбаевна , преподаватель	
Bank tizimi samaradorligini oshirishda chakana bank xizmatlarining o'rni.....	812
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich , PhD	

Lizing faoliyatini kreditlashda anderraytingdan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari	818
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Milliy moliya bozorini rivojlantirish xususidagi ilmiy-nazariy qarashlar	824
Burxanov A. U. , i.f.d., professor, Muratov Amir Timur ug'li , talaba	
Iqtisodiyotda yashil innovatsiyalarni joriy etishni konseptual asoslari.....	829
Ruzibayeva Nargiza Hakimovna , kafedra dotsenti	
Цифровизация страховых претензий является основным механизмом развития страховой отрасли.....	835
Узакова Камола Бехзодовна , ассистент кафедры	
O'zbekiston va MDH mamlakatlari soliq tizimining qiyosiy tahlili	839
Bobomurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchi	
Soliq ma'muriyatchiligi tizimida samarali soliq nazoratini tashkil etish masalalari.....	845
Poyonov Bobir Bekmurod o'g'li , Bobomurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchilar	
Banklarda aktivlar portfellarining zamonaviy holati	851
Murodova Mohigul Chori qizi , katta o'qituvchi	
Vaqtni boshqarish texnologiyasidan foydalangan holda talabalarning o'quv faoliyatida o'zini o'zi tashkil etishini rivojlantirish muammosini o'rganishning nazariy asoslari.....	855
Otajonova Maftuna Sultonmurodovna , tayanch doktorant	
Kredit-modul tizimida talabalarning mustaqil ishini rejalashtirish va tashkil qilish	859
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna , p. f. n.	
Erkin iqtisodiy hududlarga investitsiyalarni jalb etish innovatsion taraqqiyot omili sifatida	863
Sheraliyeva Saida Azatovna , katta o'qituvchi	
Paxta-to'qimachilik klasterlari mahsulotlari eksportini motivatsiyalash mexanizmi	868
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich , tayanch doktorant	
O'zbekiston Respublikasida soliq tavakkalchiligini boshqarishning hozirgi zamon muammolari.....	875
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich , mustaqil izlanuvchi	
Modern Methods of Tax Control: Analysis, Problems and Solutions.....	879
Ergasheva Malikakhon , Independent researcher	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish mehnat bozorida bandlik darajasini oshirish omili sifatida.....	884
Amanov Otabek Amankulovich	
Tashqi savdo – statistik o'rganishning obyekti sifatida.....	888
Ergashev Mirjon Yorqin o'g'li , tayanch doktorant	
Nodavlat notijoart tashkilotlarida maqsadli tushumlarga doir ishchi schotlarni takomillashtirish.....	893
Ne'matov Oybek Ismatullayevich , PhD	
Kichik biznes subyektlarida marketing strategiyasini qo'llash va uni takomillashtirish	897
Saidaxmedova Nodira Ilxamovna , DsC	
Библиометрический анализ области знаний налогового администрирования.....	902
Bokhodir Isroilov , Doctor of Economics, Boburshokh Ibragimov , PhD	
Soliq qarzini undirish amaliyoti va uni tartibini takomillashtirish tahlili.....	909
Raximova Shaxlo Rajapboyevna , mustaqil tadqiqotchi	
Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlashda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning ahamiyati.....	915
Xo'jaqulova Nigora Rustamovna , PhD	
Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning ta'sirini boshqarish	922
Maxmudov Anvarjon Maxmudovich , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda tijorat banklarining investitsion faoliyatining ekonometrik tahlili	930
Achilov Uyg'unjon Ulug'bekovich , dotsent	
Семья и ее роль в воспитании молодежи.....	935
Зайналов Жахонгир Расулович , профессор, Бердикулов Журабек , ассистент	
Don mahsulotlari korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarining boshqaruv hisobi, auditi va tahlil qilishga oid tadqiqotlarga doir mulohazalar.....	938
Nosirov Ilhom Abbosovich , i.f.d., Abdilalimov Akmaljon Obidjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Повышение эффективности маркетинговой деятельности издательско-полиграфических компаний..	943
Холмирзаева Феруза Абдуллаевна	
Совершенствование учета качества в предприятиях по хранению и переработке зерна.....	949
Холбеков Расул Олимович , доктор экономических наук, профессор	
Mamlakatimizda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning zamonaviy yo'nalishlari.....	956
Axmedova Nafisa Amriddin qizi	

Iste'molchilarga yo'naltirilgan marketing strategiyalarini takomillashtirish.....	962
Ruziyeva Shaxlo Raupovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda ichki auditni tashkil qilishning nazariy asoslari	968
Maxmudova Sharifa Elmurodovna , tayanch doktorant	
Tijorat banklarining chakana xizmatlari va ularga ta'sir etuvchi omillar	972
Xudayarova Xurshida Abdunazarovna , PhD	
Xalqaro lizing munosabatlarini rivojlantirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etishda uning rolini oshirish	978
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Raqamli banklar faoliyatini tahlil qilish (Tinkoffbank misolida).....	983
Nabiyeva Feruza Odilovna , tayanch doktorant, Parpiyeva Ra'no Abdurasulovna	
Пути организации инновационных процессов в Узбекистане	988
Насиров Дилшод Фарходович	
Цифровизация банков: риски и стратегии управления финансовыми активами в цифровой эпохе.....	992
Кодиров Бобур Абдулбори угли , магистр	
Tijorat banklari depozit bazasini optimallashtirish masalalari	1000
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li	
Tijorat banklari operatsion xarajatlarini optimallashtirishning ayrim jihatlari	1005
Sayfullayev Sirojiddin Soli o'g'li	
Bank kapitali barqarorligini oshirishda iqtisodiy mexanizmlardan foydalanish holati.....	1010
Vasiyev Alisher Samiyevich	
O'zbekistonda fiskal va monetar siyosatni muvofiqlashtirish amaliyotining institutsional tahlili	1014
Hakimjon Hakimov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari kredit foiz stavkasini muvofiqlashtirish masalalari	1019
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Korxonalarining investitsiya faolligini ta'minlashda soliq rag'batlarining samaradorligini oshirish	1024
Ilyasova Barno Axmadovna , mustaqil tadqiqotchi	
Xitoy sug'urta bozorida onlayn sug'urta xizmatlar tahlili.....	1028
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich , Iqtisodiyot fanlari falsafa doktori (PhD)	
Ayrim rivojlanayotgan davlatlarda innovatsion bank xizmatlarining rivojlanish tendensiyalari	1033
Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi , PhD	
Soliq ma'muriyatchiligi faoliyati samaradorligini matematik simulyatsion modelashtirish.....	1041
Artikov Ne'matulla Abdusalamovich	
O'zbekistonda akademik mustaqillikni qo'llab-quvvatlash: 2022-yilgi AFI tadqiqotidan olingan tushunchalar va ilmiy istiqbollar	1046
Yuldashev Feruz Isroil o'g'li , tayanch doktorant	
Mintaqaviy rivojlanishdagi nomutanosiblikni tartibga solish funksiyalari.....	1052
Mullabayev Baxtiyarjon Bulturbayevich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori	
Tijorat banklarining innovatsion marketing strategiyasi samaradorligini oshirish yo'llari	1058
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekistonda oliy ta'lim tizimini rivojlantirishning marketing strategiyasi va uning amal qilish mexanizmi	1064
Muxtorova Umida Karimovna , katta o'qituvchi	
Аспекты здоровья и питания: влияние продукции животноводства на устойчивые и здоровые рационы	1070
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент	
Роль платежных систем в функционировании электронной коммерции	1075
Бабаева Гузаль Яшиновна , доцент кафедры	
Oilaviy biznes bo'yicha jahon amaliyoti tahlili	1081
Toshpo'latov Murodulla Sobirjon o'g'li	
Milliy iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining tutgan o'rni.....	1086
Jo'rayev Dilshod Maxmudjonovich	
To'qimachilik sanoat korxonalarida marketing strategiyasi.....	1091
Tillyaxodjayev Azizxon Aloxonovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Mamlakatimiz iqtisodiyotini rivojlantirishda tashqi iqtisodiy savdoning ahamiyati.....	1095
Ibodullayev Abror Axrorovich , dotsent, Gulov Ma'ruf G'ayrat o'g'li , Muxtorov Ilhom Avazjon o'g'li , talabalar	
The Impact of Corporate Monopolies on Market Competition and Economic Health	1100
Nimatullayev Khondamir Tursunboy ugli , Avazov Ilkhom Ravshanovich	

Проблемы и перспективы зеленой экономики в Республике Узбекистан	1104
Тураева Адиба Икрамовна , старший преподаватель кафедры	
Quantifying the Return on Investment for Businesses in Adopting Green Construction Practices	1109
Gulsarakhon Muhammadyoqub kizi Ostonakulova , DSc	
Ishlab chiqarish tafovutining markaziy bank monetar siyosati qarorlariga ta'siri	1117
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich , PhD	
Iqtisodiyotni globallasuvi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar barqarorligining nazariy metodologiyasini takomillashtirish.....	1122
Kalandarova Nargiza Narimanovna , PhD	
Aksiyadorlik jamiyatlarining fond birjalarida listingdan o'tish tartibi va mamlakatimiz amaliyoti.....	1128
Narimonov Sayfullaxon Sunnatillo o'g'li , tayanch doktorant	
Hududlar moliyaviy barqarorligini ta'minlashda investitsiya jozibadorligini oshirishning nazariy jihatlari	1135
Sunatullayeva Shaxnoza Xurshid qizi , tayanch doktorant	
Kichik biznes uchun muqobil moliyalashtirish manbalari va vositalari: xorijiy tajriba.....	1142
Xolikov Sarvar Xayitbayevich	

AKSIYADORLIK JAMIYATLARINING FOND BIRJALARIDA LISTINGDAN O'TISH TARTIBI VA MAMLAKATIMIZ AMALIYOTI

Narimonov Sayfullaxon Sunnatillo o'g'li

Toshkent moliya instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Maqolada fond birjalari tomonidan listing talablarini joriy etish va uning aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatiga ta'siri haqida so'z boradi. Shuningdek, Rossiya Federatsiyasi va O'zbekiston Respublikasi fond bozorlarida listing turlari, ularning xususiyatlari va darajalari o'rganildi. O'zbekiston fond bozoridagi aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatini rivojlanish tendensiyalari va uni yanada takomillashtirish yo'nalishlari aniqlandi.

Kalit so'zlar: listing, listing talablari, qimmatli qog'ozlar, aksiyadorlik jamiyatlari.

Abstract: The article discusses the introduction of listing requirements by stock exchanges and its impact on the activities of joint-stock companies. The types of listings, their nature, levels used in the stock markets of the Russian Federation and the Republic of Uzbekistan were also studied. Trends in the development of activities of joint-stock companies in the stock market of Uzbekistan and directions for its further improvement are determined.

Key words: listing, listing requirements, securities, joint-stock companies.

Аннотация: В статье рассматривается введение листинговых требований фондовыми биржами и его влияние на деятельность акционерных обществ. Также были изучены виды листингов, их характер, уровни, применяемые на фондовых рынках Российской Федерации и Республики Узбекистан. Определены тенденции развития деятельности акционерных обществ на фондовом рынке Узбекистана и направления ее дальнейшего совершенствования.

Ключевые слова: листинг, листинговые требования, ценные бумаги, акционерные общество.

KIRISH

Hozirgi vaqtda jahon iqtisodiyotidagi tub o'zgarishlar jarayonida resurslar tobora cheklanib, xo'jalik yurituvchi subyektlarning xom ashyoga bo'lgan ehtiyoji ortib bormoqda. 2017-yildan boshlab O'zbekistonda jahon bozoriga murakkab integratsiya jarayonlarining kuchayishi fond bozorining jadal rivojlanishi va korxonalarning baynalmilallashuvi yanada kuchayishida o'z ifodasini topmoqda. Qimmatli qog'ozlar bozori moliya sohasida faoliyat yurituvchi subyektlarning yagona bozorini birlashtiruvchi lokomotiv hisoblanadi va jahon iqtisodiy munosabatlarining barcha sohalarida muhim ishtirokchilardan biridir ^[1]. Qimmatli qog'ozlar bozori O'zbekiston iqtisodiyotida rivojlanishi zarur bo'lgan muhim tarmoqlardan biri bo'lib, uning asosiy faoliyati xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasida pul muomalasi hajmi va hajmini oshirish chora-tadbirlariga qaratilishi kerak.

Mamlakatimizda fond bozorini rivojlantirish, uning iqtisodiyotdagi ustuvorligini yanada oshirish, faoliyatini tartibga solishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Taraqqiyot strategiyasining 27-maqsadi "Iqtisodiyotda moliyaviy resurslarni ko'paytirish maqsadida, kelgusi 5 yilda fond bozori aylanmasini 200 million AQSh dollaridan 7 milliard AQSh dollariga yetkazish", deb nomlanib, asosiy e'tibor fond bozorini rivojlantirishga qaratilgan ^[2].

MAVZUFA OIDA ADABIYOTLAR SHARHI

Jahon iqtisodiyotida bir necha yil oldin koronavirus pandemiyasi natijasida yuzaga kelgan inqirozning yaxshilanishi bilan boshlangan xususiy investitsiyalar hajmi jadal sur'atlar rivojlanishini boshdan kechirmoqda.

Sharp U., Aleksandr G., Beyli J. o'z tadqiqotlarida qimmatli qog'ozlarni sotib olish va sotish, moliyaviy aktivlarni ayirboshlashda vositachi sifatida fond bozorini ko'rib chiqdilar ^[3].

Listing muhim ahamiyatga ega. Birinchidan, faqat sotiladigan qimmatli qog'ozlar ushbu "screening" protseduralaridan o'tishi mumkin. Ikkinchidan, ushbu mexanizm investorlarni ommaga ochiq ishonchli ma'lumotlarni

oshkor qilish orqali har xil turdagi firibgarliklardan himoya qilishga qaratilgan. Bir qator mamlakatlarda listing emitentlar uchun muayyan soliq imtiyozlari uchun asos hisoblanadi. Bundan tashqari, kredit olish zaruriyati yuzaga kelganda, ushbu emitentlar uchun banklar va boshqa kredit tashkilotlar ishonchini qozonish osonroq bo'ladi ^[4].

Bir mamlakat moliya bozoridagi salbiy va ijobiy o'zgarishlarning boshqa davlat moliya bozoriga ta'siri moliya bozorining globallashuv darajasiga bog'liq bo'lib, bu jarayon milliy fond bozorining xalqaro bozorga integratsiyalashuvini ta'minlash orqali amalga oshiriladi. Agar xalqaro qimmatli qog'ozlar bir mamlakat ichida ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorida turli investorlar o'rtasida ayirboshlansa, ular bir vaqtning o'zida mamlakat ichida kapitalni qayta taqsimlash vositasiga aylanishi mumkin ^[5].

J. Ataniyozov va S. Narimonov o'z tadqiqotlarida listing talablarini joriy etgan kompaniyalar tomonidan chiqarilgan obligatsiyalar tahlilini ko'rib chiqdilar ^[6].

Shuningdek, U. Yuldasheva, S. Narimonov va Sh. Bolibekovlar fond bozori listingiga qo'yiladigan talablarga javob beradigan kompaniyalarning soliq solinadigan bazasini o'rganishgan ^[7].

B. Ochilov o'z tadqiqotida modernizatsiya jarayonlarining kuchayishi sharoitida davlatning o'rta va uzoq muddatli investitsiya strategiyasida "iqtisodiy o'sishning yuqori va barqaror sur'atlarini ta'minlash uchun davlatning o'rta va uzoq muddatli investitsion strategiyasini hal qilishga e'tibor qaratish maqsadga muvofiqligini ta'kidladi ^[8].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolada AJ tomonidan fond birjalarida listingan o'tish talablarini o'rganish bo'yicha ilmiy xulosalar va takliflarni ishlab chiqish maqsadida induksiya va deduksiya, tizimli va qiyosiy tahlil, iqtisodiy va statistik usullar kabi tadqiqot usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Listing talablari aksiyadorlik jamiyatlarining qimmatli qog'ozlarni fond birjasiga kiritish tartibini bildiradi. Aksiyadorlik jamiyatlariga nisbatan qo'yiladigan listing talablari fond birjasiga qimmatli qog'ozlarni joylashtirishning birlamchi vositasidir. Listing talablari emitentlar (aksiyadorlik jamiyatlari, banklar) uchun fond bozoriga kirishini nazorat qilish usuli hisoblanadi.

Birjada emitent sifatida ishtirokchi etmoqchi bo'lgan har qanday AJ (shu jumladan, IPO orqali ham) ushbu jarayondan o'tishi kerak. Listing paytida maxsus komissiya kompaniyani turli ko'rsatkichlar bo'yicha baholaydi va uni fond bozorida qimmatli qog'ozlari chiqarilishi yoki chiqarilmasligi bo'yicha qaror qabul qiladi.

Ushbu tartib faqat quyidagi talablarga javob beradigan AJlarini birjada qimmatli qog'ozlarni chiqarishiga ruxsat beradi:

- moliyaviy ko'rsatkichlari barqaror bo'lgan;
- likvidlik darajasi yuqori bo'lgan.

AJlar qimmatli qog'ozlarini fond birjasida listingdan o'tganidan so'ng chiqariladi. Bu investorlarning ishonch darajasini oshiradi, shuningdek, qimmatli qog'ozlarni yangi, kengroq doiraga sotish imkoniyatini yaratadi. Muqobil moliyalashtirish usuli sifatida qimmatli qog'ozlarni sotish orqali mablag'larni jalb qilish biznesni kamroq qo'shimcha xarajatlar amalga oshirish orqali resurslarni jalb etish imkonini yaratadi. Aktivlarga nisbatan talabning o'sishi bilan birga jamiyat kapitallashuv darajasi ham oshadi. Bundan tashqari, AJlar listingdan o'tganidan so'ng jamiyat kredit reytingiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, listing investorlarning manfaatlarini vijdotsiz kompaniyalar qimmatli qog'ozlari savdosini amalga oshirishga yo'l qo'ymaslik va emitentlarda bankrotlik holatlari kuzatilishi mumkin bo'lgan zararlardan sug'urta qilishi orqali himoya qiladi. AJlarga listing quyidagi maqsadlar uchun zarur.

- Investorlarning maqsadli mahalliy va xalqaro auditoriyasiga kirish;
- AJlar kotirovka ro'yxatiga kirish orqali investorlar ishonchiga kirish va uni oshirish;
- Qimmatli qog'ozlarni chiqarish orqali moliyalashtirish manbalari hajmini ko'paytirish;
- Qimmatli qog'ozlar chiqarilishiga talabning o'sishi bilan birga jamiyat kapitallashuv darajasi o'sishiga erishish;
- Jamiyat likvidligini oshirish va boshqalar.

Listing fond birjasida qimmatli qog'ozlarni joylashtirish uchun yo'llanma vositasi bo'lib, AJga sarmoya jalb qilish imkoniyatini beradi. Muayyan birjada ma'lum darajadagi listingning mavjudligi jamiyatning ishonchlilik reyting shkalasiga o'xshaydi. Reyting qanchalik baland bo'lsa, kompaniyaga investitsiyalarni jalb qilish shunchalik arzon va osonroq bo'ladi.

Listing nafaqat ta'sirchan bir martalik xarajatlar bilan, balki doimiy xarajatlar bilan ham bog'liq bo'lgan qimmat jarayondir. Oshkoralik maqomini saqlab qolish kompaniyaning barcha biznes jarayonlariga ta'sir qiladi.

Listing investorga quyidagi ijobiy jihatlarni taqdim etadi:

- Kotirovka ro'yxatida jamiyatning mavjudligi investitsiya riskini aniqlashni osonlashtiradi va uni minimal-lashtirishga xizmat qiladi;
- Investitsiya portfelini shakllantirishni yengillashtiradi;
- Minoritar aksiyadorlarning huquqlarini ustuvor ko'rishga e'tibor qaratadi.

Shuningdek, listing qimmatli qog'ozning likvidligi va institutsional investorlarning potentsial talabi haqidagi ma'lumotlarni berishi mumkin.

Har kim kapitaldagi ulushini sotib olib, kompaniyaning aksiyadori bo'lishi mumkin. Biroq faqat fond birjalari va reyting agentliklari kabi mustaqil ishtirokchilar investorga ko'rib chiqilayotgan biznesning imkoniyatlari va risklari haqida tasavvur berishi mumkin. Birinchi kotirovka ro'yxatidan qimmatli qog'ozni sotib olayotganda ikkinchi ro'yxat bilan boshqa shartlar teng bo'lsa, investor likvidligi yuqori bo'lganligi uchun birinchisini tanlaydi. Kotirovka ro'yxatida bo'lish kompaniyaning minoritar aksiyadorlarni e'tiborini jalb etadi va sotilish imkoniyatini oshiradi. Listing investorlar huquqlarini himoya qilishning asosiy ishonch vositasi hisoblanadi.

Listing talablarini birlamchi va ikkilamchi turlari mavjud. Birlamchi - qimmatli qog'ozlar birinchi navbatda milliy birja kotirovkasiga kiritiladi. Ikkilamchi - qo'shimcha ravishda boshqa savdo maydonchasi listingiga kiritiladi va qimmatli qog'ozlari ikkala birjada ham muomalasi amalga oshiriladi.

Muayyan doiralarda sotilishi rejalashtirilgan va ma'lum maqsadlar uchun chiqarilgan qimmatli qog'ozlar uchun maxsus listing qo'llaniladi.

Listing darajasi emitent qanday talablardan o'tganligini tushunishga imkon beradi. Agar kompaniya listing talablarini olishda murakkab tanlovlardan o'tgan bo'lsa, u investorning nazarida ishonchliroq ko'rinadi. Aksiyadorlik jamiyatlarining birjaga kirish tartibi 3 ta bosqichni o'z ichiga oladi:

- Emitent ariza beradi va baholash uchun shartnoma tuzadi;
- Komissiya tomonidan talab qilingan hujjatlarni taqdim etadi;
- Yakuniy natijalarini kutadi, shundan so'ng u qabul komissiyasining majlisida ishtirok etadi. Agar emitent talablarga javob bersa, uning qimmatli qog'ozlari kotirovka ro'yxatiga kiritiladi va emitentga kotirovka varaqasi beriladi.

Kotirovka varaqasi - bu birjada savdoga qo'yilgan qimmatli qog'ozlar ro'yxati hisoblanadi. Agar emitent talablarga javob bermasa, uning qimmatli qog'ozlari listingdan oldingi ro'yxatga yuboriladi. Ushbu ro'yxatdagi aktivlar bilan operatsiyalar savdo tizimidan tashqarida amalga oshirilishi kerak. Bunda birja ularning qimmatli qog'ozlari bilan savdoni amalga oshirishda javobgarlikdan voz kechishini anglatadi.

Fond birjasida kotirovka komissiyasi qimmatli qog'ozlarni fond bozorida savdoga qo'yish masalalari bilan shug'ullanuvchi, ularning narxini belgilaydigan, ro'yxatga oladigan va birja byulletenlarida e'lon qiladigan organdir.

Barcha kompaniyalar bir-biridan farq qilishiga qaramay, listingga kirish paytida asosiy talablar bir xil bo'ladi. Qimmatli qog'ozlar va obligatsiyalar ro'yxati biroz farq qiladi, ammo har ikkala holatda ham birja tashkilotning hajmi va moliyaviy ko'rsatkichlariga, uning hujjatlari va biznes shaffofligiga, mavjud bo'lgan vaqtga va qonunga muvofiqligiga katta e'tibor qaratadi. Emitentlarga qo'yiladigan asosiy talablar quyidagilardan iborat:

- emitent mamlakat qonunlariga muvofiq qimmatli qog'ozlarni chiqaradi;
- hisobotlarni to'liq oshkor qiladi;
- moliyaviy yo'qotishlar to'g'risida ma'lumot beradi;
- faoliyat uchun shartlarga javob beradi;
- ma'lum miqdorda qimmatli qog'ozlar chiqaradi.

Birja kreditga layoqatlilik reytingini belgilaydigan reyting agentliklari funksiyalariga o'xshash faoliyat bilan shug'ullanadi. Eng yuqori darajaga ega bo'lgan aksiyadorlik jamiyatlarining qimmatli qog'ozlari yaqin kelajakda defolt bo'lmasligini anglatadi. Aksincha, past reytingga ega AJlar o'z majburiyatlarini bajarish qobiliyatiga shubha bilan qarashini aks ettiradi.

Birinchi kotirovka ro'yxatida bo'lish emitentning boshqa ro'yxatlardagi emitentlarga qaraganda ishonchliroq ekanligini anglatadi. Chunki ushbu AJ eng yuqori talablarga javob berishini anglatadi. Birja uchun, albatta, likvidlik kabi ko'rsatkich muhim hisoblanib, ma'lum bir emitentning qimmatli qog'ozlari bilan bitimlar qanchalik tez-tez amalga oshirilishi, emitentning ikkilamchi bozorda aksiyalari sonining aylanish tezligi kabi ko'rsatkichlar muhim ahamiyat kasb etadi. Birinchi kotirovka ro'yxatiga eng likvidli qimmatli qog'ozlar yoki ko'k fishkalar deb nomlanuvchi kompaniyalar kiradi. Ko'k fishkalar - bu yirik kapitallashuv va yuqori likvidlikka ega bo'lgan investorlar orasida eng mashhur kompaniyalarning aksiyalari tushuniladi. Ularni bozor narxida katta hajmlarda sotib olish va sotish oson amalga oshiriladi. Ko'k fishkalar - bu qat'iy atama emas, balki eng yirik va mashhur kompaniyalarning norasmiy nomini ifodalovchi jarangli ibora hisoblanadi.

Listing ham bir martalik jarayondir. Har ikkala ro'yxatda bo'lgan emitent standart va talablarga muvofiqlikni saqlashga harakat qilishi kerak. Bu emitentning ma'lum bir ro'yxatda bo'lishdan manfaatdor ekanligi, investorlar, shu jumladan minoritar investorlar bilan uzoq muddatli munosabatlarda sodiq ekanligidan dalolat beradi.

Boshqacha qilib aytganda, ham emitent ham fond birjasi o'z obro'sini saqlashga harakat qiladi. U yoki bu aksiyani kotirovka ro'yxatiga qo'ygan holda, birja kompaniyaning yuqori rahbariyati va direktorlar kengashining qarorini kutadi.

Bozordagi vaziyat o'zgargan va kompaniya raqobatda yutqazishni boshlagan holatda investorlar vaziyatga birinchi bo'lib munosabat bildiradilar. Bunday holatda kelajak uchun qo'rquvni kuchayishi bilan bunday AJning aksiyalari bilan bitimlar tuzish istagi yo'qoladi yoki o'z portfelidagi aktivlarni sotishni boshlaydi. Natijada, savdo hajmlari pasayadi va birja qimmatli qog'ozni ro'yxatdan chiqarib tashlashga qaror qiladi. Aksincha holatda esa investor qiziqishining o'sishi savdo hajmi, kapitallashuv darajasining o'sishida namoyon bo'ladi. Natijada birja qimmatli qog'ozni u yoki bu ro'yxatga kiritishga qaror qiladi. Xalqaro amaliyotda birja listinglarining IPO, SPO, DLP, SPAC, kross-listing va depozitar kabi turlari mavjud.

Ro'yxatning eng mashhur IPO (Initial public offering) hisoblanib, kompaniya rivojlanishi uchun mablag' to'plash maqsadida birinchi marta bozorga chiqadi, buning uchun u yangi aksiyalarni chiqaradi. Natijada, sobiq aksiyadorlarning aksiyalari yangi egalar manfaati uchun yo'naltiriladi va kompaniya rivojlanish uchun pul jalb etadi. Aynan shu sababga ko'ra IPO minoritar investorlar uchun muhim hisoblanadi.

AJ menejeri IPOni tayyorlash va o'tkazish bo'yicha barcha ishlarni anderrayterlar rahbarligida amalga oshiradi. Anderrayterlar taniqli xalqaro investitsiya banklarining tegishli tajribaga ega mutaxassislari bo'lib, uning obro'si va ishonch darajasi juda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki, investorlar to'g'risidagi ma'lumotlarni aksiyadorlarga anderrayterlar berishadi. Anderrayterlar emitent uchun quyidagilarni amalga oshiradi:

- Hujjatlashtirish, hisobot berishdagi kamchiliklarni bartaraf etish;
- Kompaniya boshqaruvini shaffof bo'lishini ta'minlash;
- Kompaniya uchun investorlarni jalb etish;
- Moliyaviy risklarni baholash;
- Analitik yordam ko'rsatish;
- Emissiya prospektini tayyorlash va tarqatish.

Shuning uchun anderrayter qanchalik obro'li bo'lsa, emitentning shu qadar qimmatli qog'ozlarini joylashtirish imkoniyati yuqori bo'lishiga sababchi bo'ladi. Anderrayter ko'pincha marketmeyker funksiyalarini bajaradi - u birinchi bosqichlarda savdoni qo'llab-quvvatlaydi.

IPO – bu eng qimmat listing protseduralaridan biri hisoblanadi. Chunki, u murakkab tayyorgarlik bosqichlarini o'z ichiga oladi. Kompaniyaning barcha biznes jarayonlari korporativ boshqaruvning eng qat'iy amaliyotlariga mos kelishini ta'minlash uchun amalga oshiriladi. Kompaniyada ma'lum bir davr uchun MHXS bayonotlari bo'lishi, barcha ichki va tashqi nizolar hal qilinishi kerak.

Anderrayterlar regulyator va birjaga yuboriladigan arizani tuzishga yordam beradi. Yana bir hujjat investitsiya prospekti bo'lib, anderrayterlar to'g'ridan-to'g'ri investorlarga AJ tomonidan ishlab chiqilgan ushbu hujjatni yo'llaydilar. Ushbu prospektida IPO tashkilotchilari potentsial investorlarga kompaniya faoliyati, uning tarixi, aksiyadorlari, moliyaviy va ishlab chiqarish ko'rsatkichlari, shuningdek kompaniyaning yaqin kelajakdagi rivojlanishiga oid prognozlar to'g'risidagi ma'lumotlar bilan bevosita murojaat qiladi. Prospektning muhim bo'limi potentsial risklar ro'yxatidir. Bunda potentsial risklar, hatto amalga oshirish ehtimoli ahamiyatsiz risklar ham aks ettirilishi kerak.

Nihoyat, listingning muhim bosqichi bir qator potentsial investorlar bilan bevosita uchrashuvlardir. Bu road-show deb nomlanib, uning davomida investorlar kompaniya to'g'risidagi barcha savollariga javob oladilar va emitentning o'zi investorlar bilan o'zaro hamkorlik natijalariga ko'ra ko'pincha IPOning dastlabki konfiguratsiyasini, shu jumladan joylashtirish hajmi, narxi bilan tanishtiradi.

AJlar IPOdan so'ng aksiyalarni SPO (ikkilamchi ommaviy taklif) orqali chiqarish to'g'risida qaror qabul qilishlari mumkin. Ko'pincha SPO tor doiradagi investorlar yoki hatto bitta strategik investorning manfaatlarini ko'zlab amalga oshiriladi. SPO, mantiqan, arzonroq jarayon hisoblanadi. Chunki, asosiy jarayonlar IPO paytida bajarilgan bo'ladi.

DLP (to'g'ridan-to'g'ri ro'yxatga olish jarayoni) SPOga qaraganda ham arzonroq ro'yxat turi hisoblanadi. IPOdan farqli o'laroq, DLP ostida aksiyadorlar yangi aksiyalarni emas, balki o'z aksiyalarini sotadilar va bu jarayonda vositachilar soni minimallashtiriladi. DLP jarayonida yangi kapital jalb etilmaydi - aksiyadorlar, aslida, yangi investorlar bilan mavjud biznesning bir qismini baham ko'rishadi yoki undan butunlay chiqib ketishadi. DLPda IPOga xos bo'lgan bir qator talablar mavjud. Masalan, anderrayterlar tomonidan qimmatli qog'ozlarni ma'lum muddatga sotishga moratoriy mavjud emas.

SPAC (maxsus maqsadli sotib olish kompaniyasi) yoki kvazi-joylashtirish kichik bandlar bilan ro'yxatning o'ziga xos turi hisoblanadi. SPAC - bu nol aktiv kompaniya bo'lib, kelajakda sotib olish uchun investor mablag'larini ro'yxatga oladi va jalb qiladi. Albatta, investorlar bunday "nol" kompaniyaga ishonishlari uchun uni taniqli va tajribali shaxs boshqarishi kerak. SPACning maqsadi sotib olish uchun potentsial xususiy kompaniyani topish lozim. Keyinchalik, SPAC aksiyalari ma'lum shartlar va koeffitsientga ega bo'lgan xususiy kompaniyaning aksiyalariga almashtiriladi.

Kross-listing bunda aksiyalar bir vaqtning o'zida yoki bir nechta birjalarda ketma-ket joylashtiriladi.

Depozitariy ro'yxati aksiyadorlar aksiyalarni o'zlari emas, balki maxsus vakolat berilgan xalqaro depozitar bank tomonidan kafolatlangan tilxatlarini oladilar. Bitta tilxat bir nechta aksiyalarga tegishli bo'lishi mumkin. Bunda depozitariy to'liq aksiyalarni sotib olishi va boshqa investorlarga sotishi mumkin.

Listing jarayoni va uning asosiy bosqichlari birja bilan chambarchas bo'lib, u o'z navbatida milliy qonunchilik va o'rnatilgan biznes amaliyotiga tayanadi. Masalan, Romano-German yoki Anglo-Sakson moliya tizimi bo'yicha.

Birjaga kirish usullarining xilma-xilligi qimmatli qog'ozlar bozorining yetukligidan, tegishli qonunchilikning mavjudligidan va likvidlikni ta'minlashga qodir bo'lgan milliy investorlarning katta sinfga ega ekanligidan dalolat beradi. Bozor ishtirokchilari bu holatda bozor chuqurligi (market depth) atamasini qo'llashadi. Shuning uchun ham mahalliy kompaniyalarning aksariyati an'anaviy ravishda Buyuk Britaniya va AQSh fond birjalarida ro'y-xatdan o'tishni afzal ko'rishadi.

Eng yaxshi holatda, emitent bir vaqtning o'zida bir necha birjalarga joylashtiradi. Mamlakatimiz amaliyotda so'nggi yillar ichida IPOlar mahalliy fond birjada amalga oshiriladi. Fond birjasida xorijiy valyutalar foydasiga tanlov likvidlik darajasi bilan bog'liq, lekin texnologiya darajasi yoki investorlar huquqlarini himoya qilish uchun mahalliy qonunchilikning nomukammal emasligidan kelib chiqib, investor o'z qarorini qabul qiladi.

Masalan, Rossiya emitentlarining aksiyalarini I, II va III darajali ro'yxatga kiritish uchun birja talablari mavjud. Shunday qilib, I ro'yxatga kiritilishi uchun emitent ko'p talablarga javob berishi kerak. Masalan, bozorda kamida uch yil faoliyat yuritishi kerak. Ammo II ro'yxat uchun bir yil kifoya qiladi. I darajali listing emitenti muayyan korporativ boshqaruv va ma'lumotni oshkor qilish talablariga, II darajali listing emitenti esa boshqalarga mos kelishi kerak. Birinchi ro'yxat uchun kunlik o'rtacha operatsiyalar hajmi 3 million rubl, ikkinchisi uchun – 500 ming rublni tashkil etishi lozim. Shunday qilib, listing emitentlarni oshkoralik va shaffoflik darajasi, shuningdek, aksiyalarning likvidligi bo'yicha saralaydi.

Har qanday fond birjalari listing talablarini o'rnatishda o'z metodologiyasini ishlab chiqadi. Rossiya fond birjalarida uchta daraja mavjud.

Birinchi daraja – yirik kompaniyalarning qimmatli qog'ozlari, ko'k fishkali qimmatli qog'ozlar va davlat obligatsiyalari.

Ikkinchi daraja – bu kamroq talablar bilan sinovdan o'tgan kompaniyalarga tegishli bo'lgan qimmatli qog'ozlar.

Uchinchi daraja - kotirovka ro'yxatidan tashqarida to'liq emas, balki qisman tanlovdan o'tgan qimmatli qog'ozlar. Ular bilan operatsiyalar yuqori xavf bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bunday ishtirokchilarga qo'yiladigan talablar minimal bo'ladi. Faqat past sifatlil qog'ozlar uchinchi darajada deb o'ylash kerak emas. Barcha emitentlar kotirovka ro'yxatiga kirish uchun ma'lumotni maxfiylashtirishga vaqt va pul sarflashni xohlamaydilar. Shuning uchun, faqat ma'lum bir darajaga kirish orqali aktivlarni baholash har doim ham to'g'ri hisoblanmaydi.

1-jadvalda dunyo bo'ylab eng qimmat TOP-10 IPOlar bilan tanishib chiqamiz.

1-jadval: Barcha davrlardagi eng yirik 10 ta global IPO

№	Kompaniya nomi	Faoliyat sohasi	IPO o'tkazilgan muddat	Jalb etilgan kapital miqdori
1	Saudi Aramco	Energetika	05.12.2019	25,6 trln. dollar
2	Alibaba	Texnologiya	18.09.2014	21,8 trln. dollar
3	Softbank	Aloqa	10.12.2018	21,3 trln. dollar
4	NTT Mobile Communication Network	Aloqa	12.10.1998	18,1 trln. dollar
5	Visa	Moliyaviy xizmatlar, texnologiya	18.03.2008	17,4 trln. dollar
6	AIA Group	Moliyaviy xizmatlar	21.10.2010	17,8 trln. dollar
7	Enel SPA	Energetika	01.11.1999	16,4 trln. dollar
8	Meta (Facebook)	Texnologiya	17.05.2012	16 trln. dollar
9	GM	Avtomobil	17.11.2010	15,8 trln. dollar
10	ICBC	Moliyaviy xizmatlar	20.10.2006	14 trln. dollar

Yuqoridagi jadval ma'lumotlaridan ko'rishimiz mumkin-ki, dunyoda eng yirik 10 ta IPOlarning 3 tasi moliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kompaniyalarga, 2 tasi aloqa, texnologiya, energetika tarmoqlarida faoliyat yurituvchi kompaniyalarga to'g'ri keladi.

Mamlakatimiz amaliyotida esa listing talablari 3 tur (premium, standard va transit) da taqdim etiladi. Mamlakatimizda AJlarning fond bozoridagi ishtirokini umumiy AJlar soniga nisbatan ulushini ko'radigan bo'lsak, fond bozorida jami AJlarning 25 foizi ham ishtirok etmasligini kuzatish mumkin (2-jadval).

2-jadval: 2018-2022-yillarda umumiy aksiyadorlik jamiyatlari tarkibida fond bozorida listingdan o'tgan AJlarning ulushi

Yillar	Umumiy AJlar soni	Listingdan o'tgan AJlar soni	AJlarning jamiga nisbatan ulushi
2018	609	47	7,72
2019	602	59	9,80
2020	648	80	12,35
2021	627	91	14,51
2022	643	111	17,26

Yuqoridagi jadval ma'lumotlaridan ko'rishimiz mumkin-ki, fond bozorida o'zining qimmatli qog'ozlari savdosini tashkil etuvchi aksiyadorlik jamiyatlarining soni umumiy AJlarning to'rtidan bir qismini ham tashkil etmaydi. Albatta, bu juda ham achinarli holat, chunki fond bozorida qimmatli qog'ozlar savdosining asosi aynan AJlarga tayanadi. 2018-yilda umumiy AJlar soni 609 tani tashkil etgan bo'lib, uning 47 donasigina fond bozorida faoliyatini yuritadi. Eng e'tiborli jihati shunda-ki, fond bozorida listingdan o'tgan AJlar soni yildan-yilga o'sib bormoqda. 2018-yilda ushbu ko'rsatkich 7,72 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2022-yil oxiriga kelib 17,26 foizga yetgan va eng yuqori salmoq a ushbu yilda kuzatilgan. Mamlakatimizda so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlarning samarali ekanligini yuqoridagi jadvalda kuzatishimiz mumkin, ya'ni 2022-yilda AJlarning umumiy soni so'nggi yillarga nisbatan ancha ko'paygan va fond bozorida listingdan o'tganlari ham ko'payib bormoqda. Fond bozoridagi aksiyalarning jami qiymati 25 trillion so'm bo'lib, yalpi ichki mahsulotga nisbatan 6 foizga ham yetmaydi. Bu ko'rsatkich Singapurda 188 foiz, Malayziyada 112 foiz, Rossiyada 34 foizni tashkil etadi ^[9].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Fond bozori zamonaviy jahon xo'jaligining tobora ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Rivojlangan mamlakatlarda fond bozori rivojlanishi natijasida korporatsiyalar o'z mablag'larini joylashtirish orqali mablag'lardan foydalanishadi. Sanoati rivojlangan davlatlar uchun fond bozorini rivojlantirish ishlab chiqarish faoliyati hayotiylik tsiklini uzaytirishga xizmat qiladi.

Milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini va aholi passiv daromadlarini oshirishda fond bozori imkoniyatlaridan foydalaish maqsadga muvofiqdir. Shu bilan birgalikda, mamlakatda fond bozori faoliyat yuritishini kengaytirish orqali quyidagi afzalliklarga erishish mumkinligini qayd etish lozim:

- aksiyadorlik jamiyatlari o'rtasida kapital va ishlab chiqarishning markazlashuv va jamlanish jarayoni yanada tezroq kechadi;
- bozorlarning hajmiga qarab mahsulot ishlab chiqarishni ko'paytira olish imkoniyatlari yuzaga keladi;
- ijtimoiy masalalarni hamkorlikda hal etish imkoniyati paydo bo'ladi;
- aksiyadorlik jamiyatlari o'rtasida raqobatlashuvning kuchayishi sodir bo'ladi, bu holat, yanada yuqori sifatli mahsulotlar ishlab chiqarishga ta'sir ko'rsatadi;
- iqtisodiy o'sish sur'atlarining jadallashuviga erishiladi;
- xalqaro savdo munosabatlarida qulay sharoitlar yaratiladi;
- yangi texnologiyalarni keng tarqalishiga va joriy etilishiga imkon yaratadi.

Mamlakatimiz fond bozori ko'lamining kengayishi milliy iqtisodiyotimiz rivojlanishida quyidagi jihatlariga e'tibor qaratish lozim:

- fond bozorini rivojlantirish aholining passiv daromad manbalarini ko'paytirishga yordam beradi;
- mamlakatimizda investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning muqobil manbalari (crowdfunding, business angels) ning paydo bo'ladi;
- davlat qarzi tarkibida ichki qarz darajasining ko'payishiga sabab bo'ladi;
- xorijiy investitsiyalar oqimi mamlakatimizga yo'naltiriladi;
- ishlab chiqaruvchi korxonalarning nisbatan arzon kapitalga ega bo'lishiga xizmat qiladi;
- aholining moliyaviy savodxonligini oshiradi;
- xorij tajribasidan foydalangan holda minoritar investorlarning hajmini ko'paytirish pul mablag'lari aylanishini tezlashishiga, investitsion loyihalarni moliyalashtirishga turtki bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Хамидова Ф.А. Анализ и пути привлечения портфельных инвестиций в приватизированные предприятия: автореферат дисс. к.э.н. - Ташкент, 2009.-19 с.
2. Указ Президента Республики Узбекистан ПФ-60 "О стратегии развития нового Узбекистана на 2022–2026 годы". 28 января 2022 г.
3. Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж. Инвестиции: Пер. с англ.-ИНФРА-М, 2001. -XII, 1028 с., с 8.
4. Иванова Е. Правовое регулирование листинга на фондовой бирже // Успехи в химии и химической технологии.
5. Виктория С. "Эволюция развития фондовых бирж: мировой опыт" Вопросы студенческой науки №3. 19.03.2018
6. Ataniyazov J. et al. Stock Market in Uzbekistan: Current Situation and Development Prospects //British Journal of Multidisciplinary and Advanced Studies. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 1-10.
7. Yuldasheva U. A. et al. Possibilities Of Using The Experience Of Advanced Foreign Countries In Determining And Analyzing The Tax Potential Of Regions //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 2. – С. 17-21.
8. Bakhtiyor o'g'li O. B. Theoretical Aspects Of Investment Attractiveness //American Journal of Technology and Applied Sciences. – 2023. – Т. 10. – С. 144-149.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2019-yil 7-oktabr sanasida "Fond bozorini rivojlantirish masalalari"ga bag'ishlangan yig'ilishi.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.